

Fóti Péter: Kommentár John Holt Iskolai kudarcok c. könyvéhez

február 11, 2014

John Holt (1923–1985) első könyve a „How Children Fail” 1964-ben jelent meg. Sikerkönyv lett, írója Amerika-szerte ismertté vált. Második könyve, a „How children learn” 1967-ben látott napvilágot. A két könyvet együtt több mint másfél millió példányban adták el.

A Gondolat Kiadó a *How Childern Fail*-t *Iskolai kudarcok* címmel kiadta 1991-ben. A kiadó azonban nem nagyon figyelt, ugyanis Holt 1982-83-ban újra kiadta a két sikerkönyvét, kiegészítve 20 év tapasztalatával. A kiegészítéseket az angol kiadásban a margón jelzik. Így, aki akarja, olvashatja úgy is, ha kihagyja a jelölt részeket. Sajnos a magyar kiadásban az 1982-es angol kiadásra hivatkoznak, de az eredeti 1964-es könyv lett lefordítva. A német olvasók egy kicsit jobban jártak, mert ők az első könyvnél a kiegészített verziót kapták, de jelölés nélkül. Így személyes használatra az eredeti kiadás alapján magam jelöltem be a német kiadásba az új részeket. A német fordító azonban egy mondat erejéig megrettent: Holt a bővített kiadás bevezetőjének utolsó mondatában azt írja, hogy sajnos a könyv megjelenése utáni 20 évben folytatódott az iskolában a gyerekek intelligenciájának a tönkretétele. Ez a mondat a német fordítónak is sok volt, egyszerűen elhagyta. Holt második könyvének kiadása után már a magyar módszer szerint jelent meg, nem tartalmazza Holt 1983-as kiegészítéseit.

Hiába van szó sikerkönyvről, a magyar megjelenést nem nagyon vette észre a nagyközönség. Szép csendesen elfogyott. Holt másik tíz könyvéből egy sem jelent meg magyarul (németül viszont 7!).

Azt gondolom, Holt könyvét érdemes kölcsönkérni, megszerezni antikváriumból, kivenni könyvtárból és elolvasni, vagy a fentebbi linkekről letölteni és kinyomtatni.

Holt, aki híres könyvével bejárta az USA-t és aztán Európát is, nagyon sok iskolában járt és tartott előadást egy igazi iskolareform érdekében. Egy idő után azonban belátta, hogy a nagy érdeklődés ellenére kevesen követik az elképzeléseit. Belátta, hogy az iskolarendszer megreformálhatatlan az ő értékrendje szerint. Ezért fordult 1977-ben az otthoni tanulás, az ún. home schooling felé, amelyet egy lehetséges kiútnak remélt az iskola válságából. Akkoriban a home schooling jogi státusa bizonytalan volt az USA-ban. A helyzet ma megváltozott: az USA mind az ötven államában legális lehetőség azoknak szülőknek, akik nem találnak megfelelő iskolát gyerekeknek.

A különböző home schoolerek közül Holt azokhoz állt közel, akiknek az iskolával szembeni ellenállása abból eredt, amit ő maga is megélt, nevezetesen, hogy az iskola, tisztelet a kevés kivételnek, inkább tönkreteszi a gyerekek intelligenciáját, mintsem fejleszti azt.

Ludas ebben a hagyományos tananyag-centrikusság. Az, hogy a tanárok teljes meggyőződéssel töltögetik azt a tudást a gyerekek fejébe, amit a szakértők a gyerek számára megfelelőnek ítélték.

Holt maga 14 évig tanított (1953–1967), és rájött arra, hogy ezzel a töltögetős módszerrel nem lehet tanítani. Ennek csak egy eredménye lesz: a gyerekek jó része olyan stratégiát vesz fel, melynek célja megfelelni a tanár elvárásainak, de ezzel egyszersmind lemondanak arról, hogy megértsék a világot. Ezeknek a diákstratégiáknak az érzékletes leírása tölti ki a *How Children Fail* oldalait.

Holt vívódásra késztet, mert nagyon igaza van. Vívódásom nem tisztán teoretikus, hanem, mint minden igazi vívódás,

személyes is. A saját sorsomat is érintő.

Holt végül belátta, hogy ameddig a törvények kötelezővé teszik az iskolába járást, addig az iskola tovább fogja folytatni romboló munkáját. És ha ez így van, márpedig így van, akkor nincs értelme iskolát alapítani, hanem valami mást kell kitalálni, amivel a gyerekeket segíteni lehet, hogy megőrizték intelligenciájukat. Olyan dolgokba fogjanak, amikhez valóban kedvük van, és ezért valódi szellemi fejlődésben lehet részük.

* * *

Mi különbözteti meg Holt könyvét mind a mai napig a szokásos pedagógia könyvektől? Elsősorban az, hogy észreveszi, hogy az iskolai gyerekek nem két, hanem három nagy csoportra oszthatók. A szokásos csoportosítás két csoportot lát: a jókat és a rosszakat. Holt hármat. Mindezt könyvének egyik recenzense, George Dennison így fogalmazta meg:

A tanulás élménye egy teljesség megélése. A gyerek érzi a maga erejének egységét, és az őt körülvevő emberek folytonosságát. A szülei, a barátai, tanárai ... egy jövő világot képesek elé rajzolni, és ő ebben a világban érzi a saját lehetséges erejét. Minden, ami megkurtítja ezt a teljességet, az nem teljes értékű tanulás. Gyerekek, akik eltárolnak tényeket, és papagájként visszaadják a válaszokat (mint azt John Holt az „Iskolai kudarcok” c. könyvében bemutatta) nagy aggodalmaktól szenvednek. Amikor emberekhez kapcsolódnak, akkor ebben nincs benne, hogy érzik erejüket, hanem elnyomják saját igényeiket. A lázadó gyerekek jobban ragaszkodnak az ösztöneikhez, de ők szenvednek a biztonságérzet hiányától a konfliktusok miatt, amik az emberekkel kapcsolatban érik őket. (George Dennison)

A győztesek nem győztesek, a vesztesek nem vesztesek. Másról van szó: A látszólag győztesek sem a tanulásban jók, „szakértelmük” arra terjed, hogy jól megírják a tesztek, de a valóság eltűnik előlük, és csak szimbólumokkal és szavakkal

manipulálnak.

Holt könyvének egyik központi mondanivalója, az aminek később azután egy egész könyvet szentel (*How Children Learn*), hogy bemutatja, hogy a gyerekek életüket micsoda képességekkel kezdik:

E nyugodt nyári napon hosszú órákig figyeltem ezt a babát. Legszembetűnőbb tulajdonsága alapján kutatónak nevezném. Állandóan megfigyel és kísérletezik. Valósággal szívja magába az élményeket, és megpróbálja kihámozni értelmüket. Szeretné kideríteni, hogyan viselkednek a dolgok körülötte, és igyekszik azokat akarata szerint irányítani. Nehéz hitelt adni annak a közismert nézetnek, hogy külső jutalom és büntetés nélkül a gyerekek nem tanulnak. A tanulásban igazán kedvet leli, s mindegy neki, hogy ezt észreveszi-e valaki más vagy sem.

Holt könyvében azt mutatja be, hogy ebből a kiindulópontból hogyan történik az az osztályteremben, hogy az ott szokásos módszerek a gyereki tanulási módra vereséget mérnek, majd megsemmisítik a kíváncsiságot, az élményt, és a türelmet, amit a kis gyerekeken megfigyelhetünk. Bárcsak észrevenné ezt minden szülő és minden tanár.

Mik azok a lépcsők, amik szükségesek ehhez? Ehhez először az kell, hogy félretegyünk bizonyos elképzeléseket a gyerekekről, és időt teremtsünk ahhoz, hogy megfigyeljük a sikertelen gyerekeket. Ehhez Holtot egy tanártársa Bill Hull segítette hozzá, akivel kettesben tanítottak. Mialatt egyikük tanított, addig a másik a gyerekeket figyelte. Nem előnytelen az sem, ha az ember feje nincs tele a tanárképzőkön oktatott elméletekkel, amelyek agyi károsodásokról, részkiesésekről szólnak. Ezek az elméleteket azért tudta Holt kikapcsolni, mert sokat látta a gyerekeket az iskolán kívül, és megfigyelte, hogy az iskolában butának látszó gyerek milyen intelligens a nem iskolai szituációkban. A közös tanítás Bill Hullal egy másik fontos következménnyel járt: Holt elkezdte

magát a gyerekek helyébe képzelni, elkezdte megérezni, hogy mit éreznek a gyerekek. Ezt a dolgot sokan ismerik, ezt hívják empátiának. Sajnos a tanár-diák viszonylatban ez ritkán működik, mert ezt a viszonyt dominálja az az iskolai előírás, hogy a tanárnak bele kell a gyerek fejébe tölteni a tananyagot.

Holt tehát elindult egy másik úton az empátia útján, és egy zavarodott periódus után elkezdte érezni, hogy a gyerekek unatkoznak az osztályban, ijedtek és csak azt próbálják kitalálni, hogy mit akar tőlük a tanár. Ha mindez igaz, akkor ebből le kell vonni a következtetést, hogy az osztályterem nem az a hely, ahol aktív tanulás folyik, mint ahogy ezt és mind a mai napig sokan gondolják.

Holt könyvének sikere abban állt, hogy olvasói ráismertek iskolai élményeikre. Holt egyike volt azoknak, aki átlátott az oktatást körülvevő ködös tolvajnyelven, átlátott az áltudományos teóriákon, és arról írt amilyen valójában az iskola a gyerekeknek és a tanároknak. Akik olvasták, és akik ma is olvassák a könyvet emlékeznek saját iskolai élményeikre, hirtelen azt találták a könyvben, hogy eddig még önmaguknak is bevallatlan emlékeik valóságosak voltak, és vállalhatók. Ahogyan ezt számos modern dal kifejezi, Holt ugyanezt egy könyvben tette meg. Sokan érezték, hogy valami nincs rendben az iskolával, és most valaki ezt meg is tudta fogalmazni. James Herndon aki később nagyszerű kritikus szellemű könyveket írt azokról az iskolákról ahol tanított, így írt: „Holtot olvasni, mint kezdő tanár olyan volt, hogy az ember megbizonyosodott, hogy azok a válaszok, amelyeket maga is gondolt nem örült gondolatok voltak, hiszen Holt láthatóan nem volt örült.”

Az empatikus gondolkodás logikus következő lépés az, ha az ember maga elgondolkozik azon, hogy mikor tud maga jól tanulni. A tanulás nem választható el attól, hogy hogyan érzi magát az ember a világban. Ha az ember önképe sérül, ha megalázzák, ha nem érzi magát biztonságban, akkor senki nem

tud igazán tanulni.

Holt feltette a kérdést: Mi történik akkor azzal a gyerekekkel, aki az iskolában a biztonság hiányát éli meg (a tanártól és a diáktársaktól egyaránt), vagy akit megaláznak (a tanárok és a diáktársak) és akinek ezáltal csökken az önbecsülése. Igen mondja Holt, ez a gyerek nem fog tudni tanulni. Ennek nem az az oka azonban, hogy baj van a fejével, hanem baj van a társadalmi környezettel, ami a gyereket az iskolában körülveszi.

Mindezt frappánsan így fogalmazta meg Homer Lane, az amerikai oktatási rendszer XX. század eleji kritikusa, a demokratikus iskolarendszer atyja:

„Nem azért utálja az iskolát, mert nem tud tanulni, hanem azért nem tud tanulni, mert utálja az iskolát.”

A gyerek azonban nem menekülhet, mint azt egy felnőtt megteheti, ha egy munkahelyen nem érzi jól magát. A gyerekek el kell mennie az iskolába. Ez a szituáció az amelyben a gyerekek szokatlan viselkedési mintákat kezdenek el követni.

Holt azoknak az embereknek a nyomába lép, akik azt gondolták és gondolják, hogy a gyerekek nem passzív lények, akiket nekünk felnőtteknek kell aktiválnunk. Holt akárcsak Tolsztoj, vagy Dewey, vagy A. S. Neill úgy látta, hogy az iskolának pontosan azt kell megőrizni és táplálni, ami a gyerekekben benne van. Ehhez az iskolának olyan helyé kellene lennie, ahol a gyerekek nincsenek fenyegetve, és ahol nem érik őket vereségek. És ez lehetséges, még akkor is, ha a mai társadalom többsége ezt tagadja és elutasítja. Ez az elutasítás maga is történelmi termék, egy ideológia, amely ellen fel lehet és fel kell lázadni.

Az Egyesült Államok története a társadalmi demokrácia történetének új fejezete. Sehol máshol nem volt ennyire világos, hogy a demokráciának különféle formái lehetségesek. Az egyik a privát, centralizált demokrácia, amelyben a

polgárok feladata csupán az elit versengő csoportjai közötti választás, míg a másik a decentralizált, közösségekre épülő demokrácia, ahol a hatalom vertikálisan is megosztott, és nem csupán az elitek vesznek részt a társadalom politikai életében.

Ennek a demokrácia felfogásnak az USA létrejöttekor jelentős befolyása volt. Legfontosabb képviselőjük Thomas Jefferson volt, aki nemcsak az alkotmány egyik megfogalmazója, hanem az USA harmadik elnöke is volt. A történelem szomorú fintora, hogy mint ezt számos megfigyelő bizonyítja a privát demokrácia felfogása vált uralkodóvá a XIX. század folyamán. A privát demokrácia képviselői igyekeznek elködösíteni azt, hogy a demokráciának két felfogása is létezhet. Míg a decentralizált demokrácia iskolarendszere nem központi, hanem helyi irányítás alatt állna, addig a privát demokrácia iskolarendszere egy állami bürokratikus iskolarendszer. Ezt az iskolarendszert importálta az USA a XIX. század második felében Poroszországból.

A centralizált oktatási rendszer ellen sokan lázadoztak. Aki a legtöbbet tette az a fent már említett Homer Lane volt, aki a társadalmi és iskolarendszer legkirívóbb áldozatain, a fiatalok bűnözőkön kívánt, és tudott segíteni, amikor 1904 és 1912 között Amerikában létrehozta az első demokratikus gyerekköztársaságot, majd ugyanezt megtette Angliában is 1913 és 1917 között. Lane demokrácia-felfogását a legpregnansabban egy idézet mutatja be:

A tanár, aki osztályát a büntetésektől való félelemmel kormányozza az egyik leghatásosabb befolyást teszi a gyerekre, hogy az ellentmondásos viszonyban legyen a társadalommal. Taníthatja a gyerekeket pontosságra az aritmetikán keresztül, a gondolatok kifejezését az olvasáson keresztül, de nem taníthat társadalmi felelősségtudatot a történelem és a földrajz tanításával, azt akarván bizonyítani, hogy a köztársaság jobb, mint az önkényuralom, anélkül, hogy az osztályteremben ne köztársaság lenne, hanem önkényuralom.

Lane gyerekköztársaságainak sikere, az hogy a korábban bűnöző gyerekek a gyerekköztársaság közösségében fel tudtak hagyni korábbi bűnöző életükkel fontos bizonyítéka a decentralizált, közösségekre épülő demokrácia-felfogásnak. Lane legfontosabb követője az Anglia

alapítója nem véletlenül kerül barátságba később a nálánál jóval fiatalabb Holt-tal, amikor Holt is és Neill is legfontosabb képviselőivé válnak a 60-as évek iskolai reform mozgalmanak. Nem véletlenül tekintette Neill Holtot saját örökösének – nem az iskola tekintetében – hanem abban az értelemében, hogy Holt volt az, aki a legfőbb képviselője volt annak az irányzatnak, amely jobb világot szeretett volna teremteni a gyerekeknek.

Azokban a 1960-as években valóban sok minden jelen volt, ami hozhatott volna egy társadalmi, és azon belül egy iskolarendszeri megújulást. Ott volt Summerhill, ami ekkorra már 40 éve dacolt az oktatási bürokráciával, ott voltak Holt könyvei, és mások nagyszerű írásai, amik egyrészt bemutatták a bürokratikus iskolarendszer embertelenségét, másrészt bizonyították azt, hogy a közösségi decentralizált társadalomnak van egy jobb iskolafelfogása. A kísérlet azonban nem tört át, és az alternatív iskolák nem voltak képesek magukat fenntartani. Miközben az állami bürokratikus rendszerbe milliárdok pumpálódnak, addig a kis olcsó decentralizált demokratikus iskolák nem kapták meg a nekik „jogosan” járó pénzt. Jogosan mondom, mert hiszen azok az emberek, akik gyerekeiket ezekben az iskolákba járatnák volna szívesebben, nem rendelkeztek és nem rendelkeznek ma sem adóforintjaik iskolarendszerre fordított része felett.

Szerencsére Summerhill ezt a vihart is túlélte, és Holt is megírta többi 10 könyvét, amelyek ma is hatnak, és előkészíthetik az iskolarendszer egy későbbi alapos reformját, nem azt a reformtoldozgatás foldozgatást, amit a bürokrácia gyakorol. Ez a reform toldozgatás foldozgatás soha nem érinti az iskolarendszer lényegét, azt az erőszakot, amit a rendszer

igazol és gyakorol. Az iskola eredeti eszméje ezekben a mai iskolában megtaposásra kerül, mert a gyerekek testi és lelki szükségleteit újra és újra, nap mint nap semmibe veszik. Semmibe veszik igényeiket a játékra, a mozgásra, önmaguk életének egy valóságos iskolai tanár-diák önkormányzaton belüli meghatározására.

Kapcsolódó oldalak:

George McGovern előszava (1999)

John Holt írásai

Jan Fortune Wood: A szakértő-mítosz